

EEN week lang heeft op een eiland in het voormalige Nederlands Indië na de inval van de Japanners de Duitse hakenkruisvlag gewaperd. Terwijl de Japanners hun opmars voortzetten en Nederland bezet door de Duitsers, waren op het eiland Nias ten westen van Sumatra 63 Duitsers heer en meester over een klein aantal Europeanen en de inlandse bevolking van 250.000 zielen.

Nias is half zo groot als Nederland, en telt 170.000 christenen met een zelfstandige kerk, met scholen en een opleiding voor inheemse voorgangers. Het eiland is tamelijk welvarend door rijstbouw en de export van varkens.

Weinig bekend van dit eiland, dat tegenover

de Sumatraanse haven Sibolga ligt, is de machts-overname door 63 Duitsers. Zij waren aangespoeld en gered nadat voor de kust het Nederlandse K.P.M.-schip „Van Imhoff” was vergaan. Dat gebeurde op 18 januari 1942. De episode daarna is een van de merkwaardigste uit de geschiedenis van Nederlands Indië. En tevens een van de minst bekende.

Bij de ondergang van de „Van Imhoff” zijn meer dan vierhonderd geïnterneerde Duitsers om het leven gekomen. In de Duitse pers is dan ook onlangs nog eens uitvoerig aandacht aan dit drama besteed, waarbij ook de vraag werd gesteld of van Nederlandse zijde voldoende maatregelen waren genomen om een dergelijke ramp

te voorkomen c.q. de drenkelingen te redden. De VARA had voor de televisie-uitzending „Achter het Nieuws” een reportage aan de gebeurtenissen rond de „Van Imhoff” en op Nias willen wijden. Het materiaal was reeds verzameld toen bleek dat de heer J. W. Rengelink, lid van het dagelijks bestuur van deze omroepvereniging, de uitzending ongewenst achtte.

Ds. H. J. Teutscher, Nederlands Hervormd predikant te Goes, heeft in 1942 als zendingspredikant op Nias alles van zeer nabij meegemaakt. Hij heeft een dagboek bijgehouden, dat berust bij het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie te Amsterdam. Voor bijgaand artikel heeft ds. Teutscher ons een en ander over de rampzalige gebeurtenissen verteld.

Na ondergang van de „Van Imhoff” in 1942

Hakenkruisvlag woei week lang op eiland in Nederlands-Indië

(Van onze speciale verslaggever)

DE spanning neemt met de dag toe. Bij het uitbreken van de oorlog met Japan is er onder de bevolking een grote schrik gekomen, vooral nadat de Nederlandse militaire bezetting met grote spoed ons eiland heeft verlaten. De wildste geruchten doen de ronde en naarmate de strijd in heftigheid toeneemt, wordt het steeds noodzakelijker de mensen rustig en duidelijk in te lichten. Van dag tot dag bereiken ons berichten over het oorlogstoncel. De toestand wordt voortdurend ernstiger. Menado gevallen, de Minahassa overmeesterd, val en vernietiging van Tarakan en Balikpapan, Sorong op Nieuw-Guinea plat gebombardeerd, Ambon genomen, Singapore gevallen. Nu is Java natuurlijk aan de beurt. Nias is nog een veilig, onbetekenend hoekje”.

DIT schreef de toen 27-jarige zendingspredikant ds. H. J. Teutscher in januari 1942 in zijn dagboek op het „veilige, onbetekenende hoekje”, Nias, ten westen van Sumatra. De strijd om Nederlands-Indië was in volle gang. Het gouvernement had maatregelen genomen, nadat in 1940 het leger in het moederland bij de inval van de Duitsers had gecapiteuleerd. Er waren nogal wat Duitse onderdanen in Indië: in overheidsdienst, bij de zending. Alle mannelijke Duitsers boven de zestien jaar werden in verzekerde bewaring gesteld, in totaal 2400. Geïnterneerd werden ook de Duitse zendelingen. Bijvoorbeeld zij, die werkzaam waren op het eiland Nias en in Batakland, zendelingen van de Rheinische Mission, een oud Duits genootschap, waarin lutheranen en gereformeerden samenwerkten. Het grote werk van dit zendingsgenootschap is de onafhankelijke Batakkerk; met haar miljoen aanhangers thans de grootste christelijke kerk in Indonesië.

Op Nias werkten negen Duitse zendelingen. Hun taak werd overgenomen door inderhaast uit andere delen van Indië naar Nias gedirigeerde Nederlandse predikanten. In juli 1940 kwam ds. Teutscher van Miei (Nieuw-Guinea) op Nias. Hij had de reis gemaakt aan boord van het K.P.M.-schip „Van Imhoff”. Het was het schip, dat twee jaar daarna, januari 1942 een tragische rol zou spelen in de wateren voor datzelfde Nias. Ds. Teutscher, momenteel hervormd predikant in zijn geboorteplaats Goes, werd speciaal voor het onderwijs te werk gesteld in het zendingsstation in het plaatsje Ombölati op Nias.

Onvoorbereid kwamen drie Nederlandse predikanten te staan voor de moeilijke taak de zaak draaiende te houden. Maar dat niet alleen: „er waren berichten, dat de Japanners hier waren geland en daar op het punt stonden binnen te vallen. Tot slot kwamen ze op Sumatra. Wij hadden geen radio — er was geen electriciteit. „Wij hoorden doorlopend geruchten, maar je wist niet wat ervan waar was”, vertelt ds. Teutscher.

Er waren veertien blanken op Nias. „We moesten een rustige houding aannemen. Je zette een effen gezicht, maar je wist vrijwel zeker, dat de Japanners na Sumatra ook op ons eiland zouden komen”. Toen de Japanners steeds meer naderden, besloot het Indische gouvernement alle Duitse geïnterneerden, die zich in een groot kamp in de bergen van Atjeh bevonden, over te brengen naar Brits-Indië. Uit verscheidene havens werden zij op schepen weggevoerd. Een gedeelte ging aan boord in Sibolga, de Sumatraanse haven tegenover Nias.

● GEBOMBARDEERD

TOEN kwam de ramp met de „Van Imhoff”, 18 januari 1942. De „Van Imhoff” had het laatste transport Duitsers aan boord. Het bombardement van de „Van Imhoff” door Japanse vliegtuigen werd op het eiland niet beschouwd als een ramp. Er heerste eerst een begrijpelijk gevoel van tevredenheid: het waren immers Duitsers, die het slachtoffer werden. Uiteraard waren onder de Nederlanders in Indië de gevoelens jegens de bezetters van het Europese moederland niet bepaald van vriendelijke aard.

De „Van Imhoff” was uitgevaren uit Sibolga met 500 Duitsers, met een Nederlandse bemanning en Nederlandse bewaking. Het was een vrachtschip, de sloepencapaciteit was niet berekend op zo veel passagiers buiten de bemanning en het bewakingsdetachement. Wel waren er vloten aan boord, maar ook weer: niet genoeg voor 500 man. De Duitsers waren opgesloten in de ruimen.

Na het bombardement was de situatie buitengewoon kritiek op het schip, omdat de Duitsers al het mogelijke zouden doen om de afsluiting te doorbreken en een plaats in de sloepen te krijgen. De bewakingstroepen en de bemanning gingen direct in de sloepen. Toen werden de hekken geopend, zodat de Duitsers zich vrij over het schip konden bewegen. „Als de Duitsers in de sloepen

wilden springen zou er worden geschooten. Dat hoorden wij later pas. Er schijnt één Duitser te zijn geweest, die inderdaad van het schip is gesprongen: hij werd in zijn hand geraakt, maar is toch opgepikt”, herinnert ds. Teutscher zich.

De zeventien uur, dat de „Van Imhoff” is blijven drijven voordat hij zonk, zijn zeventien uren van een worsteling met de dood geworden. Een strijd, waarin meer dan vierhonderd Duitsers de dood vonden. Er is nog een Nederlands schip langs gekomen, maar toen de bemanning bemerkte, dat alleen nog Duitsers op de „Van Imhoff” waren, is het doorgeweerd. „Er was een ontzettende felle haat tegen de Duitsers onder de Nederlanders in Indië. De Duitsers vroegen om drinkwater, maar zelfs dat kregen ze niet”, aldus ds. Teutscher.

Onder de Duitsers braken gevechten uit. Er waren nog twee sloepen over en een stuk of drie vloten. Al wat kon drijven werd in het water geworpen: stoulen werden aan elkaar gebonden, de vloten eveneens, de aanwezige proviand werd meegenomen. Het dagboek van ds. Teutscher meldt: „Uit Padang en Sibolga zijn schepen te hulp gezonden, nadat reeds een watervliegtuig ter verkenning naar de plek des onheils was vertrokken. Doch elke reddingspoging is levensgevaarlijk, daar de Japanse vliegtuigen zonder ophouden in de buurt blijven cirkelen”.

● OVERLEVENDEN

NA vier dagen en vier nachten rond drijven belanden 63 Duitsers met twee sloepen op de zuidpunt van het eiland Nias. De Europeanen op het eiland proberen zoveel mogelijk hulp te verlenen. Vanaf de zuidpunt had men de ondergang van de „Van Imhoff” kunnen zien. Was men eerst verbitterd, als de Duitse drenkelingen aan land komen worden zij liefdevol geholpen. Dokter G. v. d. Plas, thans nog arts te Amsterdam, zuster Visser en ds. H. Poll, een collega van ds. Teutscher, hebben de handen vol. De gewonden worden naar het ziekenhuis gebracht. Allen krijgen eten en drinken, dekens en kleding uit de kasten van het ziekenhuis. Gezaghebber J. Plas, waarnemend assistent-resident, laat daarna de Duitsers weer interneren. Zij worden in de politiekazerne ondergebracht. Veel voorzieningen heeft men daar niet te treffen; de kazerne is, zoals gebruikelijk, afgezet met prikkeldraad.

Op Nias duurt de onzekerheid over de

DS. H. J. TEUTSCHER... dertig karabijnen....

politieke toestand voort. Hoever zijn de Japanners al gekomen? Hele kampongs zijn reeds verlaten, de inlandse bewoners zijn weggetrokken naar hun kleine hutjes op de veroverde bouwgronden. Vrouwen zien men hoe langer hoe minder langs de weg, omdat de Niasers al lang weten dat men de Japanse soldaten beter uit de buurt kan blijven. Men stelt de betaling van schulden uit, houdt kinderen thuis van school, men begraaft zijn rijstooft in de grond; je kunt nooit weten. De Europeanen trachten het hoofd koel te houden. Half maart zijn de Japanners al in Sibolga. De spanning stijgt ten top: zij bekeken alleen nog maar over te steken naar het kleine Nias.

● ONRAAD

HET is maandag 30 maart. Als naar gewoonte stap ik om half acht 'smorgens mijn kantoor binnen. De schoolopziener en de klerken zijn al aan het werk. Op mijn kamer zit Maoelim, mijn eerste klerk. Hij is een jonge Batak van negentien jaar, mijn rechterhand”.

„Acht uur! Kon ik zal mijn collega in Goenoengsitoli, de hoofdplaats van het eiland, even opbellen en vragen of er nog bijzondere berichten zijn geweest. Als ik de telefoon van de haak wil nemen, komt goeroe Leo, de lei-

der van de onderwijzersopleiding binnenstuiven met een bleek verschrikt gezicht „Hebt u het al gehoord, mijnheer, de Japanners zijn met twee boten gekomen. Ze zijn in Goenoengsitoli! Alle toevans zijn gevangen genomen!”

Zendingspredikant Teutscher belt zijn collega, ds. Poll, in Goenoengsitoli. Hij moet lang wachten op verbinding.

Dan zegt de centralist: „Ds. Poll is niet thuis mijnheer, ik heb hem zo even zien voorbijgaan”.

„Verbind me dan maar met de assistent-resident”.

„De assistent-resident is niet thuis, toean”.

„Verbind me dan met de controleur”.

„Die is ook niet thuis, toean”.

„Verbind me dan maar met het ziekenhuis”.

„De dokter is er ook niet toean”.

„Waar zijn ze allemaal naar toe gegaan?”

„Ik weet het niet, toean”.

„Zeg centrale, wat is er aan de hand?”

„Niets toean, alles is net als gewoonlijk”.

De predikant probeert het nu in de Niasse taal. Als de centraleman onder bewaking staat, kan een ander dat toch niet verstaan.

„Zijn er schepen gekomen?”

Een effen stem zegt: „Nee, toean”.

Dan wordt de verbinding verbroken.

Er komen twee soldaten aan. Ds. Teutscher heeft nog juist gelegenheid het personeel achter het huis te sturen. Beneden in de school wordt alles doodstil. Een Batak in burger staat met een revolver voor de predikant. De soldaten zijn Javanen. Het zijn eigenlijk soldaten van de veldpolitie. De predikant krijgt een paar minuten om afscheid te nemen van zijn vrouw en twee kinderen. Het dagboek vervolgt: „In de kota wapenen overal Japanse vlaggen. Op de markt is het drukker dan het in weken is geweest. Als we voorbij de kaede rijden, zie ik twee kleine bootjes liggen, waarop de Japanse vlag wappert. Maar vreemd genoeg, nergens zie ik iemand, die ook maar enigszins op een Japanner kan lijken”.

Voor de politiekazerne wemelt het van de mensen. Alle Duitsers, die tot nu toe waren geïnterneerd, lopen vrij rond en zijn druk in de weer. Een Duitser wacht op de gevangene predikant. Hij loopt blootsvoets, is niet geschoeren. Hij vraagt naam en nationaliteit. Daar

Het rampschip „Van Imhoff” (2976 brt.), dat 18 januari 1942 zonk bij het eiland Nias, ten westen van Sumatra. Dit schip werd juni 1914 te water gelaten in Rotterdam. Het was bestemd voor de Kon. Paketvaart Mij. Met 500 Duitse geïnterneerden aan boord werd het door Japanse vliegtuigen gebombardeerd. Daarmee begon een van de merkwaardigste episodes uit de tweede wereldoorlog.

na wordt de Nederlandse predikant opgesloten in een kamertje met een getralied venster.

Ds. Teutscher veronderstelt, dat zijn collega's ergens in de buurt moeten zitten en vraagt of hij gezelschap kan krijgen. Er wordt aan het verzoek voldaan: kapitein Cor van de sleepboot komt na enige tijd binnenstappen. Kapitein Cor was met zijn schip op weg van Sibolga naar Padang. Maar Padang was al door de Japanners bezet. Hij bleef daarom voorlopig op Nias. Bij de assistent-resident logeerde hij in de bijgebouwen. Hij doet het verhaal van de Duitse overval in Goenoengsitoli, de hoofdplaats van Nias.

● SCHIETPARTIJ

WE hebben een schietpartij beleefd die ik heel mijn leven niet zal vergeten. Ik was juist vroeg naar bed gegaan om een uur of tien, en was wat gaan liggen lezen. De assistent-resident was met zijn vrouw op bezoek bij de dokter. Om ongeveer half twaalf kwamen ze thuis en gingen ze dadelijk naar bed. Nog geen vijf minuten later zie ik de helle stralenbundel van een flashlicht, blijkbaar van de assistent-resident en hoor ik hem luid roepen: „Wat moet dat daar?” Blijkbaar was er iets aan de hand. Alsof hij met zijn geroep het sein had gegeven, begon men plotseling aan alle kanten te schieten. Het was een complete heksenketel. Zonder ophouden ging het geknetter door. Ik liet mij onmiddellijk plat op de grond vallen en bleef zo liggen luisteren”.

Wat er die nacht precies is gebeurd is niet bekend. Het schijnt dat de politie heeft samengegannen met de geïnterneerde Duitsers en ze heeft vrijgelaten. De oproerkrachten waren vooral de Batakse agenten. Een Javaanse agent heeft nog geprobeerd de hoofdagent te waarschuwen, maar hij werd direct gevangen gezet. Daarna zijn de huizen van de assistent-resident en van de hoofdagent onder vuur genomen. Maar niemand werd gewond. Dertig karabijnen, de enige wapens van de politie, hebben de Duitse geïnterneerden ten dienste gestaan bij de „machtsovername”. Een machtsovername in één nacht, de nacht van 29 op 30 maart 1942.

Ds. Teutscher zegt er thans van: „Toentertijd verklaarden de Duitsers, dat de Bataks een greep naar de macht wilden doen en de Hollanders wilden vermoorden. Zij, de Duitsers hebben daerdaad een gevecht te zijn geweest tussen de Batakpolitie en de Duitsers”.

Dan breekt de week van de Duitse bezetting aan. De Duitsers hebben met hun karabijnen de macht in handen. De Nederlandse militaire macht was al lang tevoren van het eiland vertrokken, de veertien Europeanen en de 250.000 inlanders hebben niets te vertellen. Behoudens degenen, die met de Duitsers samenwerkten.

● HITLER-GROET

ER waren direct twee leiders van de 63 Duitsers, één ervan een arts. Ze hadden onder elkaar een verbluffend straffe discipline. De mannelijke Europeanen werden wel gevangen gezet, maar wij werden redelijk behandeld. Ze groetten elkander met de Hitler-groet en de hakenkruisvlag werd gehesen op het kampement, niet op de bestuursgebouwen. Ik weet stellig, dat die hakenkruisvlag er heeft gewaaid”.

„Het was een merkwaardig stel bewakers, dat er rond liep: ze hadden geen uniformen, ze waren gestoken in de kleren, die wij hun hadden gegeven, toen we ze op het strand aantroffen als schipbreukelingen”, vertelt ds. Teutscher.

„Straffe discipline: de sterke drank was opgeslagen in de politiekazerne, zodat niemand er bij kon. De Europese vrouwen werden niet lastig gevallen, haar woningen werden speciaal bewaakt. De Duitsers namen de kas van

Een bewoner van het zuidelijke deel van het eiland Nias, gekleed in adatkostuum.

de assistent-resident over: een kwart miljoen gulden. Zij tekenden er officieel voor. „Wij houden ons aan de bepalingen”, zeiden ze. Ze bewaarden ook, dat ze tijdens hun internering in 1940 recht hadden gehad op tien ct. per dag. Dat was het enige geld, dat ze ten eigen bate uit de kas haalden. Met het geld kochten ze direct schoenen en overhemden in de toko.

De gevangen Europeanen hadden Duitse bewakers. Ze werden redelijk verzorgd. Na een dag werden de touwtjes reeds wat minder strak aangehaald; de gevangenen mochten „luchten”.

Aan de overkant, op Sumatra, in Padang hebben de Japanners intussen de macht in handen gekregen. Met twee bootjes komen ze naar Nias om rijst te halen. De volgende dagen wordt de toestand voor de gevangen genomen veertien Europeanen in de politiekazerne weer iets beter: ze mogen lezen. „Toch, het lezen vlot niet zo erg. Mijn gedachten gaan steeds naar zoveel andere dingen. Gisteren is één van de beide bootjes naar Sibolga vertrokken, met aan boord enkele afgezanten van de Duitse „kolonie”, om hun onderwerpingheid aan de Japanners te betuigen en hen voor een uitstapje naar Nias uit te nodigen. Wat zal dit opleveren?”, schreef de predikant in zijn dagboek.

Vele Bataks, voornamelijk ook christen-Bataks, zijn op de hand van de Duitse overheersing, de Niasers durven niets ten gunste van de gevangenen te ondernemen. De Chinese doen het anders: zij hebben een losprijs van f 10.000 aangeboden voor de vrijlating van de zendingsdokter. Inderdaad komt de dokter de volgende dag vrij, maar zonder losprijs.

Het dagboek: „Iets, dat ons bijzonder opvalt, is dat er niet bepaald van een nazi-geest kan worden gesproken in de „kolonie”. Gedurende onze gevangenschap heb ik niet één keer „Heil Hitler!” horen roepen, terwijl ik daarentegen wel eens iemand hoorde spreken van „verdamme Krieg”, „Scheiss Hitler”. Wel wordt er op de binnenplaats een hakenkruisvlag opgehangen”.

● DE JAPANNERS

DE laatste dagen van de Duitse „kolonie” verstricken snel: het gezantschap naar de Japanners is teruggekeerd en volgens Japanse instructies moeten alle Europeanen zo spoedig mogelijk naar Sumatra worden gebracht.

Het dagboek: „Althans, dat beweert de leiding der Duitse kolonie. Een andere Duitser verspreekt zich en vertelt, dat men met geen enkele Japanner een behoorlijk gesprek had kunnen voeren, omdat zij geen Engels en geen Maleis — laat staan Duits — verstaan. Het blijkt dus, dat de Duitsers zich tegenover ons voordoen als medelijdende weldoeners, die ons met bloedend hart aan de Japanners moeten uitleveren. Achteraf is gebleken, dat we zonder de bemoeienis der Duitsers ook wel spoedig door de Japanners zouden zijn gevonden”.

Wat de gezinnen der zendelingen betreft: deze mogen mee naar Sumatra of achterblijven, naar keuze. Omdat men niet weet, wat de „overkant” zal worden, blijven inderdaad verscheidene vrouwen met hun kinderen achter, onder wie mevrouw Teutscher. In de ochtend schemering van paasmorgen pakken de Europeanen haastig wat bagage. Dan lopen de mannen naar de steiger, waar een bootje ligt. Enmaal op Sumatra aangekomen begint voor hen, zoals voor vele Nederlanders tijdens de Japanse bezetting een tocht door de Jappenkampen. Op Nias is intussen de hakenkruisvlag neergehaald.

